

Mgr Zofia Smolarska

Tytuł rozprawy doktorskiej:

Ekologie teatru. Analiza relacyjna teatru z perspektywy rzemieślników teatralnych

Streszczenie

Praca prezentuje współczesną sytuację rzemiosł teatralnych w polskich teatrach instytucjonalnych. Czyni to w szerokim kontekście zmian organizacyjnych, technologicznych i relacyjnych, jakie zaszły w ciągu ostatnich około trzydziestu lat, od czasu transformacji ustrojowej. Praca opiera się na wynikach własnych badań jakościowych w formie obserwacji uczestniczącej i wywiadów swobodnych z czynnymi i emerytowanymi rzemieślnikami teatralnymi, a także technikami, kierownikami technicznymi i pracownikami obsługi sceny.

Celem pracy jest po pierwsze ukazać obecny stan rzemiosła teatralnego z perspektywy samych rzemieślników, w tym zmiany organizacyjne, relacyjne i technologiczne doświadczane przez nich w ciągu ostatnich trzydziestu lat. Po drugie na podstawie wypowiedzi rzemieślników postawić diagnozę funkcjonowania instytucji teatralnych w aspekcie organizacyjnym i relacyjnym. Wskazać na istniejące patologie, konflikty, źródła napięć i linie podziałów między rzemieślnikami, administracją i twórcami, a także między różnymi grupami rzemieślników. Te cele wynikają z założeń i celów krytyki instytucjonalnej, według której produkt w postaci spektaklu powinien być analizowany i interpretowany w szerokim kontekście kultury pracy, z której wyrósł, nigdy w izolacji wobec niego. Ponieważ jednak dotychczas krytyka instytucjonalna w Polsce nie zajmowała się perspektywą rzemieślników i wytwórców scenografii, skąd autorka stawia sobie za cel uzupełnić ten istotny brak, aby, włączając głosy dotychczas marginalizowane do dyskusji nad instytucjonalnym kształtem teatru w imię demokratyzacji dyskursu, jednocześnie dać pełniejszy obraz koncentracji i dystrybucji władzy w obrębie instytucji.

Autorka zadawała badanym pytania: kto i w jaki sposób podejmuje decyzje o sposobach i warunkach wytwarzania scenografii i kostiumów, oraz jaki jest udział rzemieślników w tych decyzjach; pod wpływem jakich czynników zmienia się status rzemieślników i ich miejsce w hierarchii danej organizacji, jakie czynniki powodują zmiany w relacjach pomiędzy poszczególnymi działami wykonawczymi oraz między rzemieślnikami i artystami; w jakich okolicznościach rzemieślnicy akceptują czy nawet domagają się współtwórczej roli, a kiedy uznają ją za element wyzysku; z jakich powodów utożsamiają się

z pracą przy jednym spektaklu, a przy innym czują się wyobcowani; jaki wpływ na to mają zmiany w warunkach pracy, wynagrodzeniu, czasowym rozkładzie pracy, relacjach pionowych i poziomych, a jaką rolę grały tu zmiany w estetyce scenografii oraz scenicznych technologiach; co skłoniło poszczególnych rzemieślników do podjęcia pracy w teatrze i do trwania w tym zawodzie; jak postrzegają przyszłość swojego zawodu, jakie są według nich powody stopniowego zaniku zawodów rzemieślniczych w teatrze i jak według nich należy temu przeciwdziałać?

Analizując odpowiedzi, w pierwszej części pracy autorka dowodzi, że od 1989 roku polski teatr instytucjonalny w sposób niejawni i niesystemowo przechodzi transformację modelu produkcji od Tayloryzmu-Fordyzmu do post-Fordyzmu charakterystycznego dla późnego kapitalizmu i obecnie łączy elementy obu modeli w sposób często dysfunkcyjny. Te nie dość urefleksyjnione zmiany organizacyjne przyczyniają się według autorki do wycisku ekonomicznego i moralnego rzemieślników teatralnych i przyspieszają wymieranie tych zawodów. Następnie w drugiej części autorka analizuje zmiany, jakie zaszły w instytucjach teatralnych w aspekcie relacyjnym oraz dokonuje analizy dyskursu, którym posługują się respondenci, aby ukazać źródła ich systemu wartości – zarówno na niwie etyki społecznej, jak i estetyki.

Praca wprowadza także nowy kontekst do rozumienia badanych procesów – perspektywę ekologiczną. Na podstawie omawianych problemów autorka snuje refleksję metodologiczną na temat możliwości, korzyści i niebezpieczeństw wynikających ze stosowania ekologicznych terminów do opisu produkcji dzieła teatralnego. Stąd kolejnym istotnym celem pracy jest zbadać relacje między pojęciami z dziedziny ekologii i teatru po to, aby określić, jakim ekologicznym (w najszerszym tego słowa znaczeniu) kosztem produkuje się dobra kultury, w jakich okolicznościach czy pod jakimi warunkami wartości demokracji i ekologii okazują się zbieżne, a w jakich konkurencyjne?

Cel ten wynika z przyjętego przez autorkę rozumienia ekologii teatru. Według filozofa, psychoterapeuty i aktywisty Felixa Guattariego, twórcy ekozofii i autora eseju „Trzy ekologie”, nie należy separować, a wręcz przeciwnie - należy aktywnie szukać powiązań i zależności między naturą, kulturą i polityką. Za Guattarim pracę rzemieślników i działanie instytucji teatru autorka analizuje możliwie szeroko, relacyjnie i systemowo, co oznacza badanie zależności między problemami ochrony środowiska (ekologia środowiskowa), kwestiami pracowniczymi, w tym hierarchiami w instytucji (ekologia społeczna) i wartościami duchowymi oraz procesami twórczymi, które Guattari zaliczał do ekologii

mentalnej, stąd w tytule rozprawy znalazła się „analiza relacyjna”. Takie rozumienie ekologii wymaga podejścia interdyscyplinarnego i integracji wiedzy z wielu dziedzin: nauk ścisłych, społecznych, jak i humanistycznych, co autorka stara się czynić, sięgając do teorii z dziedziny socjologii, politologii, zarządzania, psychologii, etyki pracy, nauk przyrodniczych, historii teatru i in.

Słowa kluczowe

rzemiosło teatralne, proces produkcji dzieła teatralnego, socjologia teatru, ekologia teatru